

Atsiliepinimas apie Lenkijos geografijos vadovėlį ir geografijos atlasą

Janusz Stasiak – Ciekawi Swiata 2, 264 p., Gdynia, 2013. Vadovėlis skirtas vidurinei mokyklai ir gimnazijoms, parengtas pagal naują pagrindinę mokymo programą.

Pirmas skyrius – *Klasyfikacja panstw swiata* (Pasaulio valstybių klasifikacija) – 25 psl., 4 poskyriai. Šiame skyriuje nagrinėjamos esminės Pasaulio politinio žemėlapijo sąvokos (valstybė, enklavas, eksklavas, nepriklausomos teritorijos, kolonija, metropolija ir t.t.), pateikiama Pasaulio valstybių klasifikacija, analizuojami socialiniai – ekonominiai valstybių skirstymo požymiai, lyginamos įvairių Pasaulio valstybių ūkių struktūros bei konkrečių valstybių bendras ekonominis išsivystymas, analizuojami valstybių ūkių integracijos pavyzdžiai, politinės integracijos ir dezintegracijos procesai, pabrėžiama globalizacijos reikšmė.

Antras skyrius – *Procesy demograficzne* (Demografiniai procesai) – 81 psl., 14 poskyrių. Antrame vadovėlio skyriuje išsamiai analizuojamas pasaulio gyventojų skaičiaus augimas, nusakomos augimo priežastys, nagrinėjamas pasaulio gyventojų pasiskirstymas, didelio ir mažo tankumo teritorijos bei tokio tankumo priežastys ir kliūtys, pateikiami visuomenių demografinio vystymosi modeliai bei analizuojamos demografinio sprogimo ir regresijos pasekmės. Šiame skyriuje nuodugniai nagrinėjama socialinė pasaulio gyventojų struktūra bei gyventojų išsilavinimas, darbo rinkos pokyčiai, migracijos rūšys ir kryptys, urbanizacijos priežastys, pasekmės, etapai ir mastai visame pasaulyje, gyvenimo lygio diferenciacija, kaimiško ir miestiško gyvenimo būdo privalumai ir trūkumai. Paskutinės šio skyriaus temos yra skirtos pasaulio gyventojų etninės ir kalbų struktūros analizei, Pasaulio religijų paplitimui ir reikšmei žmonių gyvenime, aptariamais Pasaulyje vykstantys ginkluoti konfliktai bei išskiriamos konfliktų zonos, pabrėžiamas terorizmo pavojus visame pasaulyje.

Trečias skyrius – *Dzialnosc gospodarsza – rolnictwo* (Ūkio veikla – žemės ūkis) – 51 psl., 8 poskyriai. Trečiame vadovėlio skyriuje analizuojami žemės ūkio vystymuisi palankūs gamtiniai ir ekonominiai - socialiniai veiksniai. Apibūdinamos svarbiausios pasaulio žemės ūkio kultūros ir jų paplitimas, svarbiausios naminių gyvulių veislės, paplitimas ir auginimo sąlygos. Nagrinėjamas pasaulio gyventojų maitinimosi ir aprūpinimo vandeniu problemos, išryškinamos jų priežastys, pateikiama genetiškai modifikuotos produkcijos reikmė ir trūkumai. Aptiriamas pasaulio miškų ūkis, pasaulio miškų paplitimas, miškų funkcijos, kalbama apie pasaulio vandenyno išteklius ir jų naudojimą.

Ketvirtas skyrius – *Dzialnosc gospodarsza – przemysl* (Ūkio veikla – pramonė) – 35 psl., 5 poskyriai. Ketvirtame skyriuje nagrinėjamas išteklių pasiskirstymas, akcentuojama energetinių išteklių svarba valstybių ekonomikoje, elektros energijos gamybos ir sunaudojimo struktūra bei jos pokyčiai. Analizuojamas pasaulio pramonės šakų vystymasis, išskiriami ir apibūdinami pasaulio pramoniniai rajonai, nagrinėjamas aukštųjų technologijų pramonės vystymasis bei nusakomos jos plėtros perspektyvos.

Penktas skyrius – *Działność gospodarcza – usługi* (Ūkio veikla – paslaugos) – 47 psl., 7 poskyriai. Penktame skyriuje pateikiamas paslaugų sferos vystymasis, aptariamos pasaulio transporto rūšys ir jų išsivystymas įvairiose pasaulio valstybėse. Kalbama apie informacinę visuomenę, informacines technologijas ir jų naudojimo regioninius skirtumus, skaitmeninių technologijų naudojimą ūkyje ir buityje. Nagrinėjamos pasaulio turizmo vystymosi tendencijos, tam įtakos turintys veiksniai, turizmo rūšys, pasaulio turizmo regionai, aptariamas turizmo indėlis į pasaulio ekonomiką.

Metodologinis lygis. Vadovėlio tekstą papildo iliustracijos: skirtingo mastelio žemėlapiai, kartoschemos, schemas, diagramos, nuotraukos, lentelės. Pateikta nemažai internetinių nuorodų. Iliustracijos užima apie vieną trečdalį vadovėlio apimties. Jos gerai papildo tekstą, o vadovėlį daro patrauklesnį, geriau suprantamą. Kiekvieno poskyrio pabaigoje pateikiamas trumpas apibendrinimas ir kelios praktinės užduotys. Po kiekvieno skyriaus taip pat pateikiamos esminės išvados ir visam skyriui skirtos užduotys. Labai svarbu, kad šios užduotys tai geografijos brandos egzamino užduočių pavyzdys (*Prykładowe zadania maturalne*). Verta paminėti ir dar vieną teigiamą aspektą – kiekvienas poskyris prasideda įdomia intriguojančia įvadine informacija (*Na początek...*). Vadovėlio gale yra pateikti keli įdomios tiriamosios projektinės veiklos variantai.

Recenzento nuomone vadovėlis yra tinkamai metodiškai parengtas. Jis skatina mokinių mąstymą, dalykinių geografinių gebėjimų bei socialinės kompetencijos ugdymą. Tačiau verta pastebėti, kad paskutiniai puslapiai galėtų būti skirti internetinėms nuorodoms į esmines statistinių duomenų bazes, kuriose moksleiviai galėtų rasti naujausią ir patikimą informaciją. Tai būtų naudinga, nes vadovėlyje esanti statistika yra greitai senstanti. Tokios internetinės nuorodos sudarytų galimybes išsamiau palyginti pasaulio šalių demografinius, ekonominius ar socialinius rodiklius, ugdyti gebėjimus analizuoti ir interpretuoti statistinę medžiagą.

Informacija apie Lietuvą. Kadangi vadovėlis yra skirtas nagrinėti viso pasaulio demografinę situacijai ir pasaulio ūkiui, informacijos apie Lietuvą beveik nėra. 30 psl. yra pateikiamas Europos žemėlapis ir trumpas aprašymas, kuriame minimi žemėlapio pokyčiai ir pokyčių priežastys po 1990 metų. Taip pat Lietuva yra pavaizduota visuose vadovėlio pasaulio žemėlapuose (pvz., 14, 15, 18, 19, 29 ir t.t.).

Atlas geograficzny. 232 p. Warszawa, 2016. Geografijos atlasas skirtas vidurinei mokyklai ir gimnazijoms, parengtas pagal naują pagrindinę mokymo programą.

Įvadinė dalis – 6 - 13 psl. Pateikiami įvairių kartografinių projekcijų, skirtingo mastelio ir turinio žemėlapių ir planų pavyzdžiai, Saulės sistema, mėnulio fazės, pasaulio laiko juostų žemėlapis, Žemės sukimosi aplink ašį ir Saulę, Saulės aukščio virš horizonto bei Saulės ir Mėnulio užtemimo schemas.

Pirma dalis – *Pasaulis*, 14 - 55 psl. Pirmoje atlaso dalyje yra pateikiamas 91 pasaulio žemėlapis (M 1:200 000 000 ir M 1:100 000 000) - gamtinis, geologinis, pasaulio kraštovaizdžių, geografinių zonų, urbanizacijos, pasaulio politinis, tarptautinių organizacijų bei pagrindinius pasaulio gyventojų ir socialinius - ekonominius rodiklius vaizduojantys žemėlapiai (konfliktų, migracijų, investicijų, transporto, energetikos, gamtos apsaugos).

Antra dalis – *Europa*, 56 – 89 psl., pateikiamas 61 įvairaus mastelio (pvz., M 1:20 000 000; M 1:30 000 000; M 1:40 000 000; M 1:7 500 000) žemėlapis. Tai yra gamtinis, geologinis, klimatiniai, kraštovaizdžio, paslaugų, pramonės šakų, gyventojų tankumo, Europos sąjungos narių, Europos ūkių vaizduojantys, Baltijos jūros regiono, krantų tipų, Baltijos jūros salų, Šiaurės, Vidurio ir Pietų Europos gamtiniai ir ūkio žemėlapiai).

Trečia dalis – *Azija*, 90 - 111 psl., 37 įvairaus mastelio žemėlapiai (pvz., M 1:10 000 000; M 1:80 000 000; M 1:40 000 000; M 1:6 000 000). Tai yra gamtinis, geologinis, klimatiniai, kraštovaizdžio, paslaugų, pramonės šakų, gyventojų tankumo, Azijos regionų (Šiaurės, Pietų ir Pietvakarių, Rytų, Pietryčių) ir šalių gamtiniai žemėlapiai bei socialinius ir ūkio rodiklius vaizduojantys žemėlapiai.

Ketvirta dalis – *Afrika*, 112 – 127 psl., 25 įvairaus mastelio (pvz., M 1:10 000 000; M 1:80 000 000; M 1:40 000 000; M 1:6 000 000) gamtinis, geologinis, klimatiniai, kraštovaizdžio, paslaugų, pramonės šakų, gyventojų tankumo žemėlapiai. Taip pat pateikiami kai kurių Afrikos regionų gamtines sąlygas ir socialinius - ekonominius rodiklius vaizduojantys žemėlapiai (pvz., Sahelis, Nilo delta, Kilimandžaro masyvas).

Penkta dalis – *Šiaurės Amerika*, 128 - 143 psl., 25 įvairaus mastelio (pvz., M 1:10 000 000; M 1:80 000 000; M 1:40 000 000; M 1:6 000 000) gamtinis, įvairaus mastelio (pvz., M 1:10 000 000; M 1:80 000 000; M 1:40 000 000; M 1:6 000 000) gamtinis, geologinis, klimatiniai, kraštovaizdžio, paslaugų, pramonės šakų, gyventojų tankumo žemėlapiai. Pateikiami kai kurių Šiaurės Amerikos dalių stambaus mastelio žemėlapiai (pvz., Kalifornijos slėnio, Megalopolio Toronto, Hamilton, Bufalo fragmentas, Didieji ežerai).

Šešta dalis – *Pietų Amerika*, 144 – 157 psl., 21 žemėlapis - gamtinis, geologinis, klimatiniai, kraštovaizdžio, paslaugų, pramonės šakų, gyventojų tankumo (pvz., M 1:10 000 000; M 1:80 000 000; M 1:40 000 000; M 1:6 000 000). Taip pat pateikiami kai kurių Pietų Amerikos dalių gamtiniai ir socialiniai žemėlapiai (pvz., Amazonės žemumos, Ugnies žemės).

Septinta dalis – *Australija*, 158 – 165 psl., 23 gamtiniai, geologiniai, klimatiniai, kraštovaizdžio, gyventojų tankumo ir ūkio žemėlapiai. Atskirai pateikiami Ramiojo vandenyno salynų ir salų gamtiniai žemėlapiai.

Aštunta dalis – *Antarktida ir Arktis*, 166 – 167 psl., 5 gamtiniai žemėlapiai.

Devinta dalis – *Lenkija*, 168 – 215 psl., 101 žemėlapis. Tai yra gamtiniai, geologiniai, klimatiniai, vidaus vandenių, augalijos ir gyvūnijos, administraciniai, migracijos, istorinių – geografinių regionų, gyventojų, ūkio, žemės ir miškų ūkius apibūdinančių rodiklių, gamtos išteklių, pramonės, paslaugų, transporto rūšių, gamtosaugos ir turizmo žemėlapiai.

Dešimta dalis - vietovardžių rodyklė pagal abėcėlę, 216- 232 psl.

Metodologinis lygis. Geografijos atlasas yra labai gero metodologinio lygio. Jame pateikiami informatyvūs gamtiniai, politiniai, socialiniai ir ekonominiai žemėlapiai, aiškios legendos ir žemėlapių iškarpos. Žemėlapius papildė valstybių pagrindinių geografinių ir statistinių duomenų

lentelės bei grafikai ir diagramos. Vietovardžių pavadinimai fiksuojami ne tik lenkų, bet ir originaliomis kalbomis.

Informacija apie Lietuvą. Antroje atlaso dalyje pateikiama informacija apie Lietuvą. Lietuva pavaizduota visuose bendruose Europos žemėlapiuose (nuo 56 iki 74 psl.). Juose pavaizduotas Nemunas (Niemen) ir Lietuvos sostinė Vilnius (Wilno). 62, 64, 74 psl. minimas uostamiestis Klaipėda (Klajpeda).

Nemažai duomenų apie Lietuvą yra pateikiama 82 - 83 psl. esančiame Vidurio Europos gamtiniame žemėlapyje. Jame pavaizduotas Lietuvos paviršius, pagrindinės Lietuvos upės – Nemunas (Niemen), Neris (Wilija), Šešupė (Szeszupa), keli Lietuvos miestai – Vilnius (Wilno), Kaunas (Kowno), Klaipėda (Klajpeda), Jonava (Janow), Ukmergė (Wilkomierz), Kėdainiai (Kiejdanj), Panevėžys (Poniewiez), Tauragė (Taurogy), Šilutė, Utena (Uciana), Trakai (Troki), Alytus (Olita), Marijampolė (Mariampol).

Vietovardžių rodyklėje yra pateikiami visi aukščiau išvardinti Lietuvos miestų ir upių pavadinimai (216 – 232 psl.).

Recenzento nuomonė lietuviškų pavadinimų atitikmenys galėtų būti skliaustuose rašomi šalia visų minimų vietovardžių. Nes šio atlaso žemėlapiuose tik šalia kai kurių pavadinimų yra minimi objektai ir originalo kalba.

Išvados:

1. Recenzuotas vadovėlis yra gero teorinio ir dalykinio lygio, gerai, gausiai ir įdomiai iliustruotas įvairaus mastelio žemėlapiais, diagramomis, kartoschemomis, schemomis, nuotraukomis. Pateikiama nemažai įvairių internetinių nuorodų. Vadovėlyje gausu įdomių ir aktualių pavyzdžių, yra temas apibendrinantys teiginiai, teorinės ir praktinės užduotys, geografijos brandos egzamino užduočių pavyzdžiai, papildoma statistinė informacija. Geografijos atlasas taip pat yra labai gero metodologinio lygio, labai informatyvus ir atitinka vidurinės mokyklos mokinių poreikius.
2. Recenzuojamuose vadovėliuose informacijos apie Lietuvą beveik nėra. 30 psl. yra pateikiamas Europos žemėlapis ir trumpas aprašymas, kuriame minimi žemėlapio pokyčiai ir pokyčių priežastys po 1990 metų. Taip pat Lietuva yra pavaizduota visuose vadovėlio Pasaulio žemėlapiuose (pvz., 14, 15, 18, 19, 29 ir t.t.). Geografijos atlase informacijos apie Lietuvą nedaug. Beveik visi lietuviški pavadinimai rašomi lenkiška transkripcija su lietuviškais atitikmenimis skliaustuose.

Pasiūlymai:

1. Visų, o ne kai kurių vaizduojamų miestų, upių, ežerų ir kitų geografinių objektų pavadinimus rašyti dviguba transkripcija (lietuvių – lenkų).
2. Naudoti vienodą geografinių pavadinimų rašymo transkripciją kaimyniniuose Lenkijai kraštuose: Baltarusijoje, Lietuvoje, Kaliningrado srityje.

Doc. dr. R. Venckienė